

Pilar Vélez: «Subirachs: orfebre i tipògraf. Les portes de bronze de la Sagrada Família», *Serra d'Or*, novembre, 1996, p. 45-46

Els límits entre les disciplines artístiques no sempre són fàcils d'establir, sobretot perquè aquestes disciplines responen a unes convencions establertes pels historiadors per tal de poder disposar d'unes denominacions que permetin un llenguatge comú i una entesa general.

En alguns camps artístics aparentment allunyats podem trobar en canvi múltiples relacions i encavalcaments. És el cas, per exemple, del de l'orfebreria i el de la tipografia i del gravat. Les eines dels orfebres i els seus materials de base són molt pròxims als dels punxonistes i dels gravadors. L'orfebre empra el burí, la gúbia, el cisell, etc., per treballar sobre la plata, l'or o el coure. El punxonista, és a dir, aquell qui s'encarrega o més ben dit s'encarregava –car avui aquesta figura és obsoleta- d'obrir els punxons, origen dels caràcters tipogràfics o lletres de plom, feia servir les mateixes eines i la seva labor era ben bé d'orfebreria. Així mateix, els gravadors al burí són igualment uns artistes del metall molt pròxims als orfebres.

L'escultura és un art d'una amplitud i una diversitat grans. Una de les seves manifestacions més representatives és el relleu. Quan aquest relleu és de bronze, el treball s'acosta també a la labor de l'orfebre. L'escultor Josep M. Subirachs, que ja té pràcticament enllestida la seva obra de pedra a la Sagrada Família, se'ns mostra també «orfebre» en la relació de les portes de la façana de la Passió. I no sols orfebre, sinó, seguint el que deia més amunt, també punxonista i, hi afegiria, tipògraf. Hi tornaré més endavant.

La tradició de les portes dels temples fetes de bronze té exemples de reconeguda vàlua. Sens dubte, tothom pensa de seguida en Lorenzo Ghiberti (1378-1455) i les seves dues portes del baptisteri de Florència, dedicades l'una a la vida de Jesucrist i l'altra a històries de l'Antic Testament. És probablement l'obra d'aquest tipus de més ressò internacional i alhora d'una altíssima qualitat. Subirachs, admirador i bon coneixedor de l'herència renaixentista, és també en aquest sentit un seguidor d'aquesta tradició ghibertiana, evidentment de manera totalment lliure i personal, tot i que reprèn la sobrietat i la solemnitat que el material, el bronze, atorga a aquest tipus de realitzacions.

En l'àmbit de l'art sacre de postguerra, Subirachs ja el 1958-1960, en el santuari de la Virgen del Camino, molt a prop de Lleó, esdevingué capdavanter i plenament avantguardista en presentar per primera vegada una gran porta de bronze on jugava amb diversíssims acabats i textures, amb relleus i buits, símbols de tota mena, aplicació de figures en alt relleu, i on ja apareixia com a *leitmotiv* de fons un text gravat, que en aquest cas és una reiteració constant de l'*Ora pro nobis*. El resultat, sumat a les grans figures de la façana també de bronze de caire «brutalista», tal com les han denominades alguns crítics,¹ constituïa un dels exemples més innovadors de l'art religiós del segon terç del segle.

De fet, Subirachs ja des del començament de la seva carrera d'escultor havia sentit una especial predilecció pel bronze, aplicat igualment a l'obra petita com als grans monuments públics, tant sacres com civils.² L'any 1975, quan havia de fer la porta de Sant Jordi del Palau del Lloctinent, emprà novament el bronze i la va concebre com un gran plafó monumental a manera de síntesi de tota la història de la Corona d'Aragó. Presidida per la figura de sant Jordi dominant el drac, amb les quatre barres, la creu de Sant Jordi i altres símbols, nombrosos textos sobre la història de Catalunya, i el relleu enfondit de la mà de l'artista, és una de les millors mostres dels seus relleus de bronze, fesos en col·laboració amb un taller capdavanter en la matèria, Parellada, de Lliçà de Munt.

Gairebé paral·lelament, Subirachs féu una porta de bronze dins del Palau de la Generalitat amb les quatre barres i les cadenes, com també l'any 1977 féu el fris de bronze per a la porta de la capella del Santíssim de la basílica del monestir de Montserrat. L'esmentada capella, que presenta un dels conjunts escultòrics de formigó més sobris i alhora més potents des de la perspectiva emocional i expressiva de l'art sacre actual, l'altar, obra del mateix Subirachs, on només s'intueixen el rostre, les mans, els peus i les nafres de Jesús, resta tancada per una gran porta de vidre on tan sols sobresurt l'esmentat fris. Iconogràficament presenta el monument a Ramon Llull del mateix artista a Montserrat, la serra, sant Jordi que mata el drac, la princesa, un laberint, el sol, una calavera i la torra de Babel, tot completat amb un text de Salvador Espriu disposat al bell mig de la composició, conjunt molt característic de l'univers temàtic subiraquí.

Amb tots aquests antecedents no és gens estrany que, quan Subirachs va haver de plantejar-se la realització de les portes de la Sagrada Família, prengué partit un cop més pel bronze. A més, les grans dimensions de les portes de la façana de la Passió permeten a l'artista un treball notable.

En l'actualitat ja està col·locada la porta Nord (1992-1994) dedicada a la Dormició dels apòstols a Getsemaní. La lluna a la part superior esquerra, l'apòstol adormit al centre i l'enigmàtica pedra de la Malenconia de Dürer, element molt preuat per Subirachs que apareix sovint a la seva obra, n'omplen la fulla esquerra.³ Jesús orant i un apòstol adormit al dreta apareixen a la fulla dreta. El gravat del fons és farcit com sempre de detalls al·legòrics i amb el text de l'evangeli relatiu a aquest passatge.

La porta Sud, ara en procés de fondre's, és la dedicada a la Coronació d'espines i als episodis d'Herodes i de casa de Pilat. Però el que m'interessa més és comentar la porta principal, de dues dobles fulles. Subirachs encara treballa en el model de guix de la primera fulla. És aquí on podem parlar de Subirachs punxonista i/o tipògraf per excel·lència, com insinuava al començament. Com ja hem vist, en totes les portes anteriors, com en tantes altres obres, l'artista hi incorpora el text a bastament, la lletra, generalment de pal sec, sòbria, austera i llegible. Però les dues portes centrals de la Sagrada Família, només separades pel mainell, podran ser veritablement considerades com un monument al text, un *horror vacui* tipogràfic, car totes dues, de dalt a baix, són presidides de manera exclusiva pels versets de l'evangeli que comencen amb el dia de Rams i segueixen el curs de la passió de Jesucrist, recorrent els quatre evangelis, un fragment en cada fulla. Subirachs va acabant de polir l'original de guix de la primera fulla d'una de les portes –cada una té dues fulles–, corresponent a sant Mateu, que constitueix un esplèndid «motlle tipogràfic» construït amb la mateixa cura amb què el tipògraf col·loca un a un els tipus sobre el componedor per fer les línies que, després disposades i lligades sobre la galera, han de compondre el motlle definitiu d'una pàgina. Subirachs, tanmateix, juga amb diverses alçaries segons la importància que vol donar a un mot o a una frase, cosa que a més li atorga un ric joc de moviment i d'ombres, totalment contrari als efectes de l'epigrafia clàssica. Les portes, un cop acabades, seran, doncs, una mena de gran llibre obert veritable homenatge a la lletra, element impossible de deslligar, com ja he dit, de l'obra

subiraquiana, i que en la façana de la Passió assoleix una rellevància de primera magnitud.

Encara trigarem a veure enllestit aquest «monument tipogràfic». Després del guix ve la cera i després el bronze i els retocs. I es tracta de dues portes gegantines! Però, sens dubte, al marge dels gustos oficials i fins i tot dels personals, aquestes portes seran un dels elements més significatius de la façana que ja per si és prou rellevant. L'obra de Subirachs no ha deixat mai indiferent el públic: públic fidel i alhora grans detractors, fet que d'altra banda significa que l'obra motiva l'espectador. Possiblement el gran rebombori que de vegades ha provocat l'obra de pedra de la façana no ha permès de parar atenció sobre com havia de ser la resolució de les portes. Ara ja se n'hi pot contemplar una i aviat hi haurà la segona. Sens dubte, no és una realització que passi desapercibuda. I, quan puguin veure's totes quatre portes col·locades, el conjunt esdevindrà una obra d'orfebreria de bronze de primera magnitud, d'una gran solidesa, que convidarà a endinsar-nos en un dels temples més visitats del món. Amb el temps probablement les portes de Subirachs establiran la mateixa relació amb la Sagrada Família que les de Ghiberti amb el baptisteri de Florència, obres arquitectòniques totes dues molt diferents quant a les dimensions i l'aspecte constructiu i formal, però en canvi molt pròximes com a elements simbòlics de les seves respectives ciutats.

Així doncs, aquesta obra de Josep M. Subirachs, un dels darrers grans encàrrecs en l'àmbit religiós català, situada en un marc tan insòlit com el tan heterogeni conjunt de la Sagrada Família, que va des del neogòtic més encarcerat fins a l'obra gaudiniana més genial, és un bon testimoni de com, també en un projecte condicionat per l'encàrrec i per l'específic missatge que l'obra ha de transmetre, l'artista pot ser plenament lliure i personal. De fet, l'encàrrec ha estat la base principal que ha fet possible la història de l'art des de les més llunyanes cultures fins al segle XX.⁴ Avui, en una societat altament «laïcitzada», l'art sacre és del tot possible i contemporani. A Catalunya, per cert, encara està per fer la història de l'art religiós del segle XX, i el segle ja se'n va. L'obra de Subirachs, se'ns dubte, hi té un paper capdavanter.

¹. Com ara Juan-Eduardo Cirlot, *Subirachs*, Xifre editor, Barcelona, 1960, pàg. 5, i J. Corredor-Matheos, *Subirachs*, Edicions Polígrafa, Barcelona, 1975, pàg. 86.

². Recordem, per exemple, la seva *Evocació marinera* de 1958-1960, del passeig Nacional, de Barcelona, o, encara anterior, la *Dona davant del mar* de 1953, només per esmentar alguna obra primerenca.

³. Sobre la reiteració de certs temes del món subiraquíà en la seva obra, ja en vaig parlar a Pilar Vélez, *Aproximació a l'obra gràfica de Subirachs*, Ed. Mediterrània. Barcelona, 1993, pàgs. 53-60

⁴. Aquest fet també va ser remarcat per Francesc Fontbona en el seu pròleg al llibre de Joan Iriarte, *Subirachs Família. Escultures 1987-1991*, enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1991, pàgs. 5-8